

IGÉNYKUTATÁS A MŰSZAKI FELSŐOKTATÁSI KÖNYVTÁRHÁLÓZATBAN

dr. Móra László

A tudományos és szakkönyvtári munka hatékonyságának növelése érdekében szükséges feladatok megvalósítására szakfelügyeleti főhatóságunk Irányelveket /1/ dolgozott ki, melyekben meghatározta a legfőbb összkönyvtári jelentőségű súlyponti célkitűzéseket. A soronlévő feladatok között elsők között szerepel a hálózati munka tartalmi elmélyítése és ehhez minden hálózati központ legfontosabb tevékenysége működésének elemző vizsgálata, a központi szolgáltatások és a rendelkezésre álló lehetőségek mérlegének megvonása céljából. A könyvtárak nem tekinthetők adotttnak és kialakultnak tevékenységük körét, akkor végzik jól munkájukat ha szolgáltatásaikat állandóan egybevetik szakterületük szükségleteivel, illetve ténylegesen jelentkező igényeivel. A szükségletek kutatása és az igények vizsgálata rendszeres feladat és a központok /alközpontok/, ha gazdái akar-nak lenni az irányításuk alá tartozó tagkönyvtáraknak, az Irányelvek fenti célkitűzéseit kell megvalósítaniuk.

A felsőoktatási reform és műszaki fejlesztés során egyre több és konkrétabb feladat hárul a műszaki felsőoktatás könyvtáraitra. He-lyes ha felvetik a kérdést; jó irányban haladnak-e s arra van-e szükség, amit nyújtanak, vagy más, újabb szolgáltatások bevezetése indokolt. A fejlődési tendenciák megállapítása és ennek alapján a könyvtári tevékenység bővítése céljából a hálózat központja igény-kutatást és felmérést végzett az egyes munkaterületek javítása és gazdaságosabb megszervezése érdekében. A vizsgálathoz a Központi Könyvtár hálózati és módszertani osztálya kérdőíveket küldött szét, amelyen a könyvtári és a tájékoztatási munkára vonatkozólag állás-foglalást és véleményt kért a hálózat tagkönyvtáraitól, a professzo-roktól és a tanszéki személyzettől. A válaszok elemzése alapján a tanulságok levonása, a felkutatott és felismert szükségletnek a meg-felelő szolgáltatás kialakítása közösen történt azon az értekezle-ten, amelyen a hálózat 104 budapesti tagkönyvtára munkatársain ki-vül a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtára, valamint a miskolci és veszprémi műszaki egyetemi könyv-tárak képviselői is résztvettek.

Az igénykutatás módszereivel kapcsolatosan az utóbbi időben számos tanulmány jelent meg e folyóirat hasábjain. Ezek a cikkek ál-talában a kutató-olvasói igények vizsgálatairól számoltak be./2,3,4/

Az azonos feladatkörű szakkönyvtárakban folytatott hasonló kezdeményezésekről azonban nem igen olvashattunk. Így tehát az eltérő adottságok és a helyi sajátosságok ellenére is tanulságos lehet vázlatos beszámolóink arról a kísérletünkről, melynek célja volt az igények felderítésével a szükséges intézkedések megállapítása, a hálózati tagkönyvtárak színvonalának növelése és a hálózati munkánk továbbfejlesztése.

A vizsgálódáshoz szerkesztett kérdőívet a Központi Könyvtár valamennyi osztályának bevonásával úgy igyekeztünk összeállítani, hogy a kérdések a legfőbb központi szolgáltatásokat átfogják, ugyanakkor kitöltésük ne jelentsen külön terhet az elfoglalt tanszéki személyzetnek. Az így szerkesztett kérdőívek begyűjtésekor kitűnt, hogy azokat a várakozást felülmúlva a kérdeztettek 75 %-a részletesen és szakszerűen megválaszolta, és ez önmagában véve eredmény, mivel a felmérés az egyetemi tanév kezdetén történt, amikor is a tanszékekre a beiskolázással, az oktatás megindításával voltak elfoglalva. A sürgetés nélkül, aránylag rövid idő alatt /kb. 3-4 hét/ beküldött válaszok nagy száma és színvonala a könyvtári munka iránti érdeklődésre, a hálózati fegyelem szilárdulására vall. Segíteni akaró jó tanácsaikkal kitűntek a Budapesti Műszaki Egyetem Villamoskarának Automatizálási tanszéke, a Gépészkarról az Energiagazdálkodási és a Gépgyártástechnológiai, valamint a Vegyészkari Általános Kémia tanszékeiknek könyvtárai.

A kérdőívek statisztikai feldolgozása alapján megállapítható, hogy a két budapesti műszaki egyetem hat fakultása közül a legnagyobb aktivitást a Villamosmérnöki Kar tanszékei fejtették ki, a legkevesebb érdeklődést pedig a Közlekedési Üzemmérnöki Kar tanszékei tanúsították. Még egy általános megjegyzés: mivel az igénykutatásban résztvevők túlnyomó többségben az oktatók és adminisztrátorok közül kerültek ki /a főfoglalkozásu könyvtáros csupán kb. 10 %/ így az általuk megadott szükségletek, vélemények lényegében a professzorok és a tanszéki kutató-mérnökök állásfoglalását tolmácsolják, a felmérés tehát közvetve a tudományos tájékoztatás iránti igény vizsgálatának célkitűzéseit is szolgálta.

A fő feladat mindamellett az volt, hogy megállapítsa, hogyan biztosíthatja a hálózati munka jobban a tagkönyvtárak hatásosabb működéséhez szükséges feltételeket, milyen segítséget kell adni ahhoz, hogy hivatásukat, a műszaki egyetemen folyó oktató-nevelő és kutató munka könyvtári támogatását, hatékonyabban ellássák. Elsősorban azokat a kezdeményezéseket vizsgáltuk, amelyeket a hálózati központ az utóbbi időben vezetett be a tanszéki könyvtárak segítésére. Egyik ilyen sikeres akciónk volt, hogy a központi könyvtár 1963-ban szerzeményezési javaslati úrlaptömböt bocsátott a tagkönyvtárak rendelkezésére azzal a céllal, hogy a tanszékek azokat a műveket és folyóiratokat megrendelhessék, amelyekre devizakeretükből már nem tellett. A tanszékek válasza azt mutatták, hogy az újítást igen hasznosnak tartják, ismételten használták, mivel az igénybevett esetek jórésztében a központ a javasolt anyagot beszerezte és így a tanszékek gyorsan hozzájutottak a külföldi könyvekhez.

A Budapesti Műszaki Egyetem a központi könyvtár rendelkezésére

bocsátott 50 000 Ft keretet azzal, hogy az ellenszolgáltatásaként csere formájában beszerzett külföldi egyetemi tankönyveket, jegyzeteket stb. bocsássa a tanszékek rendelkezésére. A Központi Könyvtár e fontos vállalkozás során eddig mintegy 300 db tankönyvet és jegyzetet szerzett be a világ minden részében működő műszaki egyetemekről. A tanszékek, /közülük a legszerencsésebb Villamosgépek tanszéke 7 országból származó 10 tankönyvet és 30 jegyzetet is kapott/ jól felhasználhatták az anyagot reformtankönyveik szerkesztéséhez. Az ésszerű kezdeményezést az oktatók hasznosnak és a tapasztalatcserének ezt a módját a jövőre nézve is követendő gyakorlatnak ítélték.

A kérdőív oly összkönyvtári jelentőségű problémát is érintett, mint az Országos Széchényi Könyvtár szerkesztésében megjelenő Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékének használhatósága. A tanszékek nagy többsége ugyanis /mintegy 60 %-a/ megrendelte a Jegyzéket, de a kérdésre adott válaszok nem egyértelműek. Sok helyen használják, de több tanszék /10/ nem veszi igénybe. A negatív válaszok között figyelemre méltó az Általános Kémia tanszék véleménye, amely szerint óriási ballasztot jelent, hogy abban mindenfajta könyv együtt szerepel. Az általános véleményt tükrözi az Építészettörténeti tanszék, mely kifejti, hogy a Jegyzék hasznos segítséget jelent, de negyedévi megjelenése is elegendő volna, viszont szükséges lenne az évi mutató kiadása is.

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára a hazai viszonyok között élen járt a tanszéki könyvek központi feldolgozásában. E munkát még 1953-ban megkezdte a kurrens beszerzésű könyvekkel, majd 1955-től a tanszékek teljes régi könyvvállományát is feldolgozta külön munkában és így az egyetem és a központi könyvtár együttes erőfeszítésének az eredményeképpen megteremtette a hálózati központi katalógust, amely az egyetem falain belül található valamennyi könyvet lelőhelyének feltüntetésével tartalmazza. /5/ A hálózati beszerzések növekedésével azonban nem tartott lépést a feldolgozó apparátus és ennek következtében a Központi Könyvtárban a tanszéki könyvek átfutási sebessége meglassult, lemaradások mutatkoztak. Érthető és indokolt a tanszéki könyvtárak tulnyomó többségének panaszsa a központi feldolgozás és annak melléktermékeként kiadott katalóguscédulák elkészítésének hosszúra nyúló időtartama miatt. Ugyanigy elégedetlenek a tanszéki könyvtárak véges könyvespolcait elfoglaló elavult, fölös anyag központi kivonásának nehézkes módjával, és az ezzel járó túlzott adminisztrációval sincsenek kibékülve. A jelenleg még megoldatlan és az adott viszonyok között nehezen végrehajtható feladatok szervezetének teljesebb kiépítésére az eddiginél több figyelmet és erőt kell fordítanunk.

A szakfelügyeleti főhatóságunk hivatkozott Irányelvei szerint is problematikus az egyetemi tanszéki /kari/ könyvtárak, illetve általában a kis tagkönyvtárak szabályos munkájához szükséges feltételek biztosítása. A hálózati központ javaslatára a Budapesti Műszaki Egyetem az 1963-64-es években a tanszéki közös fejlesztési járulék terhére jelentős összeget bocsátott arra a célra, hogy a tanszéki könyvtárakat teljesen újjászervezzék és korszerűsítsék. A nagyméretű vállalkozás során, melyet a központ hálózati és módszertani osztálya irányított és szervezett, valamennyi tanszéki könyvtárban té-

teles állományi revíziót végeztek, a tartós megőrzésre érdemes műveket újra leltározták, az elavult főlős anyagot leválasztották, a hiányokat leírták, a hiányzó cédulákkal kiegészítve használhatóvá tették a katalógusokat és ahol szükséges volt, átcsoportosították a könyvek elhelyezését. A végzett munka nagyságára néhány adat: az elmúlt két évben a Budapesti Műszaki Egyetem 60 tanszéki könyvtárában 200 000 kötet könyvet és folyóiratot rendeltek 30 külső munkatárs segítségével. 1965-66-ban pedig hasonlóképpen az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem 150 000 kötetes nagyságrendű állománya kerül újreleltározásra és rendezésre. Könyvtáraik rendbehozatalát tartják a tanszékek az elmúlt időszak legkimagaslóbb központi segítségnyújtásának. Erről tanuskodik 14 tanszékvezető professzor elismerést és köszönetet kifejező levele is, melyekben kifejezték véleményüket, milyen nagy segítséget nyújt a rendbehozott könyvtár az oktató és kutató munkához. A pontosan és következetesen végzett munkák nagyon megkönnyítették a további feladatok megoldását és lehetővé tették a rendszeres könyvtári életet.

A könyvtári munka egyéb területeivel, így az olvasószolgálattal a tanszékek elégedettek. Felvetik azonban azt a jogos kívánságot, hogy az oktatók között munkarendjükre tekintettel részesüljenek a kölcsönzésnél soronkívüliségben. A Központi Könyvtár terv szerint az 1965 évtől a professzorok és docensek, valamint a tudományos fokozattal bíró oktatók részére bevezeti a kért megkülönböztető eljárást. A fotoszolgálat igen jól dolgozik, de egyes tanszékek hosszúnak tartják a vállalt határidőket.

A felmérés egyik legfontosabb kérdése a tudományos tájékoztatásra és irodalomkutatásra vonatkozott. Ismeretesekek azok az erőfeszítések, melyeket a Központi Könyvtár évek óta folytat a hallgatók bibliográfiai ismereteinek és az irodalomkutatásban való jártasságuk kifejlesztése érdekében. Különösen a vegyész-mérnöki kar hallgatóinak kiképzése járt kézzelfogható eredménnyel, mint ezt a Szerves Kémia tanszék is kiemeli. /6/

A két legnagyobb műszaki könyvtárhálózat között évek óta kialakult módszertani együttműködés keretében a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára saját kerete terhére megrendeli és ellátja a hálózat tagkönyvtárait az OMKDK szerkesztésében megjelenő Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. szakfolyóirattal. A felmérés egyik legérdekesebb adata arra vonatkozik, hogy a tagkönyvtárak többsége igen hasznosnak tartja a megrendelést, a folyóiratot 38 tanszéken az oktatók és a műszakiak is olvassák és a lap igen népszerű. A módszertani irányítás írásbeli eszközei közül a Központi Könyvtár módszertani kiadványait kedvelik, sok segítséget nyújt számukra. A központ ez évben megindított módszertani folyóiratát a "Műszaki Egyetemi Könyvtáros"-t örömmel üdvözik és remélik, hogy a lap nyilvánossága révén propagandát és nagyobb elismerést szerez a tanszéki könyvtári munkának. A módszertani segítés legjobb formájának a helyszínen nyújtott instrualást tartják. Emellett azonban - és ez a felmérés egyik pozitívuma - a részfoglalkozású tanszéki könyvtárkezelők többsége szükségét érzi szakmai tudásának bővítéséhez a rendszeres továbbképzést. E nagyméretű igény kielégítésére tervbe vettük az eddig is szervezett előadások, tanfolyamokon kívül karonként rendezett cso-

portos bemutatók, munkaértekezletek és tapasztalatcserék megtartását.

A tanszéki tananyag-korszerűsítés könyvtári támogatására tett javaslatok is előremutatóak. A Központi Könyvtár ezzel kapcsolatos főbb intézkedéseit a következőkben foglalhatjuk össze: /7/ Az audiovizuális oktatással foglalkozó irodalom figyelemmel kísérése; eddig is már kb. 100 e témával foglalkozó művet rendeltünk meg, e könyvek sokszorosított jegyzékét időnként kiadjuk és a tanszékeknek megküldjük. Gyűjtjük a világ bármely pontján megrendezésre kerülő tudományos konferenciák jegyzékét és ebből az oktatók, mérnökök megállapítják, hogy pl. 1965-ben szakterületükre vonatkozólag hol és milyen üléseket tartanak. A Központi Könyvtár szerkesztésében megjelenő Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató c. kiadvány a felsőoktatásra vonatkozó nemzetközi publikációk referálásával a tanszékek munkájához nyújt tartalmi és módszertani segítséget. Ezt a célt szolgálja hazai vonatkozásban a központ munkatársainak tollából kikerült Felsőoktatási Szemle Repertórium is, amely a folyóirat 1952-1961. évek között megjelent gazdag cikkanyagának szak- és betűrendes mutatója. Könyvtárunk szerkesztésében jelenik meg a hazai műszaki egyetemeken az 1958-1961. években benyújtott és elfogadott doktori disszertációk bibliográfiája, a témák tömör tartalmi kivonatával bővítve. A Központi Könyvtár folyamatosan gyűjti a többi hazai műszaki egyetem és a természettudományi karok jegyzeteit, valamint a különböző külföldi egyetemek legfrissebb bulletinjeit, tájékoztatóit. Mindezek hasznos segítséget jelenthetnek a tanszékek reform munkálataihoz és az oktatókutatói tevékenységükhöz.

A könyvtári szolgáltatások hatékonysági vizsgálata és a hálózati igénykutatás sok tanulsággal szolgált. Az eredmények a hálózati munka szervezetségéről tanuskodnak, a hiányosságok arra intenek, hogy még számos részfeladat megoldása hátra van. Ezek közül a legfontosabbak:

- a külföldi egyetemekkel kiépített kapcsolatok kiszélesítésével rendszeressé kell tenni a műszaki egyetemi tankönyvek, jegyzetek, programok stb. beszerzését a rokonprofilu tanszékek részére;

- a hálózati könyvtárak munkájának segítésére jobb munkaszervezéssel illetve a szervezet erősítése útján a központi feldolgozás és a főlős anyag kivonásának ütemét meg kell gyorsítani;

- az egyetemi tanszéki, intézeti könyvtárosok szak- és továbbképzésének színvonalát új eljárások és módszerek bevezetésével emeljük;

- hálózaton belül egységes ügyrendi szabályozást kell készíteni a kereskedelmi forgalomba nem kerülő műszaki dokumentumok /kutatási jelentések, szabadalmak stb./ tervszerű beszerzésének és az egyetem sajátosságaihoz simuló kezelésének és nyilvántartásának módzatairól;

- a központi feldolgozás kiterjesztése a könyvjellegű periodikákra /kongresszusi kiadványok, évkönyvek stb./, valamint a hálózati központi folyóiratkatalógus felállítása időszerű feladat.

A tanszéki személyzet körében végzett felmérésünket kezdetnek tekintjük a műszaki felsőoktatási könyvtárhálózat továbbfejlesztése érdekében. A vizsgálódás nem öncélú, értelmét a nyert tanulságok levonása és a tapasztalatok megvalósítása jelenti a felsőoktatási reform és a műszaki fejlesztés hatékonyabb könyvtári támogatása szolgálatában.

" " "

I R O D A L O M

- /1/ Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztály: A tudományos és szakkönyvtárak soronlévő főbb feladatai. Irányelvek. Bp. 1962.
- /2/ DÉRI Miklósné: A tudományos tájékoztatás iránti igény vizsgálatának módszerei. = TMT, 1963. 6-7.sz.
- /3/ PATEK Ferenc: A szakirodalmi tájékoztatás iránti igények vizsgálata egy tervezőirodában. TMT, 1964. 4-5.sz.
- /4/ HOVÁNYI G.: A BNV irodalomkutatásokról. TMT, 1964. 6.sz.
- /5/ Vö. MÓRA László: A Budapesti Műszaki Egyetem tanszéki és intézeti könyvtárainak központi feldolgozása. = Felsőoktatási Szemle, 1958. 7-8.sz.
- /6/ FARKAS Endréné: Irodalomkutatási gyakorlatok lehungyolításának megszervezése. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság 63-32 OMF-B-DAB 78-79.p.
- /7/ HÉBERGER - KÉKI: Az oktatási reform hatása a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának fejlesztési terveire. Felsőoktatási Szemle, 1964. 6.sz.

— □ —
□